

ПРАЦЯ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Форум міністрів освіти європейських країн «Школа XXI століття: Київські ініціативи» (2011) підтвердив євроцентричне спрямування України й визначив стратегію розвитку національної освіти на 2012-2021 рр., з'ясував якісні характеристики, яких планує досягти українське суспільство в результаті її реформування – мобільність, універсальність, фундаментальність. Завдяки цим ознакам наша країна повинна забезпечити випереджальний розвиток соціально-економічної сфери, її одухотворення й інтелектуалізацію.

Разом із цим, як справедливо зазначають А. Бойко, Л. Семеновська, В. Сидоренко, В. Стешенко, у суспільстві спостерігається розвиток соціально-педагогічних суперечностей, по-перше, між утвердженням світових прогресивних процесів, їх акцентуванням на значущості особистості як суб'єкта виробничих відносин і розвитком в українському суспільстві таких тенденцій, як нівелювання шанобливого ставлення до людей праці, домінування «філософії споживання» тощо; по-друге, між зростанням потреб вітчизняної промисловості у кваліфікованих робітниках (на сучасному ринку праці понад 70 % пропозицій припадає на робітничі спеціальності – машинобудування, будівельної галузі, металургії тощо) і відсутністю зацікавленості молоді в робітничих професіях, а також її байдужістю до виробничої діяльності та ін. [3].

Сучасні інтеграційні світові процеси в політичній, економічній, соціокультурній та духовно-моральній сферах життя людини зумовлюють кардинальні зміни в педагогічній теорії та практиці, стають одним із визначальних факторів актуалізації особистісно-соціального виховання, яке „покликане виконувати об'єктивну функцію взаємодії між поколіннями, забезпечувати людині в усі її вікові періоди повноцінну життєдіяльність і розвиток, поступове її становлення суб'єктом певного конкретно-історичного процесу” [1, с. 76].

З огляду на це важливим є усвідомлення, що праця в усі часи виступає одним із найважливіших виховних засобів, що відкриває реальні виховні можливості всебічного й гармонійного розвитку особистості, залучення її до національних і вселюдських цінностей. У сучасних умовах виховні функції праці актуалізуються, починає усвідомлюватися деяка недооцінка провідної ролі трудового виховання у формуванні людської особистості, що призводить до небажання значної частини молоді трудитися, зниження поваги до праці інших людей і мотивації до творчої діяльності.

Під поняттям «праця», як правило, розуміється доцільна діяльність людини, в процесі якої вона, за допомогою засобів трудової діяльності взаємодіє з оточуючим природним середовищем із метою перетворення його предметів у відповідності до своїх власних цілей та задоволення потреб в обміні речовиною й енергією між своїм організмом та природою. Значення праці в розвитку особистості є загально визнаним. Людина розвивається духовно й фізично тільки в праці. Без праці вона деградує. Тобто праця є джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психологічного розвитку особистості.

Підкреслюючи величезну моральну, виховну роль праці у становленні людини як особистості, К. Ушинський писав: «...животворний вплив особиста праця має лише на того, хто працює. Матеріальні плоди праці можна відібрати, успадкувати, купити, але внутрішньої, духовної, животворної сили праці не можна ні відібрати, ні успадкувати, ні купити за все золото Каліфорнії; вона залишиться в того, хто працює» [5, с. 207].

Доцільність продуктивної праці школярів обґрунтовується у кількох ракурсах. По-перше, самою природою передбачено, що кожна людина повинна розвиватись гармонійно, тобто і інтелектуально, і фізично. Однобічний розвиток позначається негативно на здоров'ї людини, позбавляє її можливості жити повнокровно. По-друге, продуктивна праця готує учнів до майбутньої професійної праці. Це здійснюється передусім у психологічному плані, бо діти можуть і не здобувати професію, але вони одержують загальне увчання, що значить брати участь у створенні духовних або матеріальних благ [4, с. 162].

Фізична праця справляє позитивний вплив на організм дитини: сприяє розвитку мускулів і кісток, підсилює кровообіг та дихання, підвищує загальну працездатність і витривалість організму. Фізичні вправи з навантаженням на робочі органи, і перш за все, на м'язові групи, дають змогу покращити координацію рухів, укріпити скелетно-м'язову систему. Добродійний вплив на фізичний розвиток і зміцнення здоров'я дітей має праця на пришкольніх ділянках. Фізична праця на свіжому повітрі значно зміцнює здоров'я всіх дітей, робить їх більш витривалими, загартованими, з розвиненою м'язовою системою [6, с. 161].

Виконання технічних прийомів роботи, що чергуються в процесі трудової діяльності, підвищує загальну координацію роботи мускулів. Під впливом трудових вправ дитина поступово звільняється від зайвих рухів, вони стають більш економними в фізіологічному відношенні, що, в свою чергу, підвищує ефективність праці.

Праця є активним засобом розумового розвитку особистості. Відомо, що тривале подразнення якої-небудь одної ділянки кори півкуль головного мозку рано чи пізно призводить до виснаження нервових клітин цієї ділянки. Наслідком цього виснаження є сонливість і сон, як захисна реакція від перевтоми і виснаження. Коли розумова діяльність змінюється фізичною працею, збуджуються інші клітини кори, а ті клітини, що раніш працювали, в цей час відпочивають. Звідси стає зрозумілим, що чергування розумової і фізичної праці створює більш сприятливі умови для розумової роботи, а значить і для розумового розвитку дітей [2, с. 58].

У процесі трудової діяльності в дитини активно розвивається мислення. У міру оволодіння трудовими навичками розвиваються його нові форми: технічне, практичне, логічне. Цьому сприяє те, що в процесі праці учень повинен чітко уявити собі результат своєї роботи, спланувати трудовий процес, продумати організацію робочого місця та послідовність виконання технологічних операцій. У процесі праці учні завоюють різні технологічні поняття, знайомляться з властивостями матеріалів і будовою інструментів, оволодівають графічною грамотою, тощо. Практичне виготовлення виробів ставить учнів перед необхідністю глибокого вивчення засобів виробництва (предметів праці й знарядь праці) та продуктів виробництва. Знання, одержані учнями шляхом активної дії на речі, міцніше зберігаються в пам'яті, ніж знання, одержані з книги або розповіді вчителя. Міцність знань, одержаних у праці, ґрунтується на тому, що у їх створенні беруть участь різні аналізатори: кінестезичні, зорові, слухові, дотикові, нюхові відчуття. Одночасно участь багатьох аналізаторів устанавлює в корі головного мозку велику кількість нових зв'язків, які забезпечують дитині міцність знання [6, с. 162].

Праця значно полегшує учням процес оволодіння поняттями і робить самі знання більш конкретними і дійовими. Наявність у дітей потреби в знаннях підвищує інтенсивність їх розумової роботи, сприяє успішному навчанню. Знання стають життєвою потребою, а праця – засобом поєднання теорії з практикою. При визначенні конкретних трудових завдань учні використовують знання з інших навчальних предметів – математики, природознавства, образотворчого мистецтва тощо. Дидактична цінність такої діяльності учнів полягає в тому, що тут виховуються загальнолюдські якості, здійснюються міжпредметні зв'язки [там само, с. 162-163].

Діти, зайняті різними видами праці, кмітливіші, винахідливіші, вони стикаються з різними знаряддями праці, матеріалами, дізнаються про їх призначення, збагачують свій словниковий запас. Участь школярів у трудових процесах позитивно впливає на їх поведінку, дисциплінує. Процес залучення школярів до різноманітних педагогічно організованих видів суспільно корисної праці відбувається з метою передання їм певного виробничого досвіду, розвитку в них творчого практичного мислення, працьовитості й свідомості людини.

В усіх видах праці формується важлива якість особистості – практичність. Людина з цією якістю вільно орієнтується на виробництві й у побуті. Праця відіграє велике значення і в розвитку здібностей учня. Вони розвиваються, головним чином, в умовах провідної діяльності: в дошкільному віці – в грі, в молодшому і середньому шкільному віці – в навчанні, в юнацькому – в професійно-трудоваї підготовці. Формування хисту здійснюється в тій чи іншій продуктивній діяльності.

У процесі праці учні засвоюють не лише трудові політехнічні, а й естетичні знання, вміння і навички творчої діяльності, перед ними розкриваються естетичні властивості праці. Діти в процесі праці вчаться створювати красу, в них виховується погляд на працю як на творчість.

Естетичне виховання в праці – це виховання у школярів естетичного відношення до праці, до її умов, суспільної спрямованості, результатів, організації праці, до якості трудових дій. Першочергову роль у вихованні естетичного смаку учнів відіграють зразки виробів, технічні рисунки, креслення, технологічні картки. В естетичному вихованні значну роль відіграє підбір виробів, що виготовляються учнями на уроках праці та позарочних заняттях [6, с. 163].

Винятково велике значення праці полягає в моральному вихованні особистості. Багато педагогів пов'язують трудову діяльність із розвитком громадянської свідомості школярів, патріотичних почуттів і розуміння свого громадського обов'язку. Кожен учень готується стати членом трудового колективу. Його значення й цінність як громадянина будуть залежати винятково від уміння працювати і приносити користь собі й людям. Виховання в учнів загальнолюдського ставлення до праці, почуття обов'язку і відповідальності є одним з основних завдань морального виховання [2, с. 58].

У різноманітних дитячих трудових об'єднаннях праця носить колективний характер і її здійснення пов'язане з включенням школяра в широку і складну систему виробничих, моральних та інших відносин. Включаючись у трудовий процес дитина докорінно змінює своє уявлення про себе і про навколишній світ. Радикально змінюється її самооцінка. Вона змінюється під впливом успіхів в трудовій діяльності, що в свою чергу зміцнює авторитет школяра в класі. Внаслідок колективної праці школяр одержує навички роботи, спілкування, співробітництва, що покращує адаптацію дитини в суспільстві, прискорює її соціалізацію.

Як бачимо, у процесі трудового виховання взаємодіють внутрішні природні сили людини, її самоактивність і середовище, на основі чого відбувається її розвиток і виховання. Трудова діяльність під керівництвом учителя відіграють провідну роль стосовно цього розвитку. Якістю трудового виховання і навчання, самовиховання і самоосвіти визначаються темпи зростання людини як особистості і водночас – соціально-економічний розвиток суспільства. Вирішення багатьох питань трудового виховання підростаючого покоління істотно залежить від правильного розуміння функцій, цілей і психологічного змісту дитячої праці. Праця школяра має свою специфіку. Дитяча праця організовується передусім із виховними цілями.

Отже, праця є провідним чинником виховання особистості, яка свідомо і творчо ставить до праці, як життєвої потреби, найвищої цінності людини й суспільства. У процесі трудового виховання учні засвоюють трудові уміння, навички антропоцентричної культури розумової та фізичної праці, умілого господарювання, підприємництва. Вони залучаються до сучасних досягнень техніки, вчаться працювати на новітніх машинах, поводитися з різними інструментами, технічними пристроями, що створює передумови для підготовки школярів до праці в сучасному виробництві, а також до життя в суспільстві, всі сфери якого пронизує техніка, що постійно ускладнюється.

Список використаної літератури

1. Бойко А. М. Виховання людини: нове і вічне / А. М. Бойко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 568 с.
2. Оніпко В. Концепція А.С. Макаренка і проблеми проектування агрономічної діяльності при підготовці вчителя / В. Оніпко // Імідж сучасного педагога. – 2008. – № 1-2. – С. 57-60.
3. Семеновська Л. А. Ідея політехнізму в шкільній освіті України (XX століття) : монографія / Лариса Семеновська. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 344 с.
4. Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання. Теорія трудового навчання. – К. : Рад. шк., 2000. – С.162-164.
5. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні // К. Д. Ушинський Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. / Пер. з рос. / Редкол.: В.М. Столетов (голова) та ін.. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 1. – С. 43-103.
6. Хорунжий В. І. Практикум в навчальних майстернях з методики трудового навчання / Хорунжий В. І. – Тернопіль: «Астон», 2001. – 220 с.